

Панімаш Ю. В.,
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту
(м. Черкаси, Україна)

Леонідова У. А.,
здобувач вищої освіти
Національного університету цивільного захисту
(м. Черкаси, Україна)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В продовж останніх років війни стали глобальною причиною руйнування життя мільйонів людей. Протягом багатьох років було укладено велику кількість міжнародних договорів, спрямованих на захист людей у мирний час і під час збройних конфліктів. У сьогоденних реаліях ці норми не захищають права цивільного населення та військовослужбовців на війні, а також не захищають належним чином від тиранії авторитарних режимів. В умовах чисельних військових конфліктів у різних куточках світу відбуваються серйозні порушення прав людини, що представляють собою злочини проти людяності, геноцид народу чи певної етнічної групи.

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальними цінностями, які гарантують гідність, автономію та розвиток кожної особи. Вони формують основу для становлення та соціалізації індивіда, дозволяючи вільно виражати свої думки, переконання та ідеї, обирати життєві цілі і способи їх досягнення. Проблематика прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складною і багатоаспектною. Воєнний стан відображає такий стан суспільства, коли країна стикається з великими загрозами безпеці або переживає внутрішню чи зовнішню агресію. За таких умов виникає питання, як забезпечити безпеку нації, не порушуючи основні права та свободи людей. Повномасштабне вторгнення росії, 24 лютого 2022 року – переломний момент для всього українського народу, що вплинуло на всі сфери суспільного життя. В цей час Україна вперше за роки своєї незалежності опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого охопив усю її територію та став причиною обмежень прав і свобод людини.

Воєнний стан в Україні характеризується як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також

тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Проблема військових конфліктів має багатовікову історію, і це говорить про те, що «придушити та викорінити таке явище як війна не представляється можливим, однак, єдиним можливим варіантом, на думку Р. Джексона, «порятунком ситуації», є максимальне забезпечення і захист цивільних осіб в умовах збройного конфлікту [3].

Після повномасштабного військового вторгнення з боку російської федерації Україна офіційно повідомила міжнародні установи про відступ від зобов'язань за Європейською конвенцією прав людини та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Це пов'язано з необхідністю встановити додаткові обов'язки щодо військової служби, обмеження щодо права на приватність, свободу релігії та вираження поглядів, права на мирні зібрання, права на ефективні засоби правового захисту, права власності, права на освіту та свободу пересувань. Звісно, що це має тимчасовий характер та не становитиме порушення міжнародних договорів [2]. Важливо зазначити, що в законодавстві України передбачені механізми та гарантії, які спрямовані на захист прав людини навіть в умовах воєнного стану. Також важливо відмітити, що термін застосування обмежень не може перевищувати терміну тривання надзвичайного або воєнного стану. Це означає, що після закінчення такого режиму повинна відновлюватися повна дія конституційних прав і свобод. Важливо, щоб будь-які обмеження прав людини, застосовані під час воєнного стану, були обґрунтованими, пропорційними та необхідними для досягнення легітимних цілей безпеки та захисту держави.

Війна чи міжнародний та не міжнародний збройний конфлікт, безперечно, є ситуацією, яка може загрожувати життю нації, і тому Конвенція прямо вказує на це як на причину, що виправдовує відступ держави від виконання своїх зобов'язань. Запровадження воєнного стану призводять до специфічних обмежень для життєдіяльності громадян, в жодному разі не стосуються скасування таких безумовних прав, як: рівність громадян щодо конституційних прав і свобод та рівність перед законом; заборона позбавлення громадянства, права зміни громадянства; невід'ємне право на життя; право на повагу до гідності людини; право на свободу та особисту недоторканність; право направляти індивідуальні/колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових/службових осіб цих органів; право на житло; рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей; право на судовий захист; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; право знати свої права і обов'язки; незворотність дії в часі законів, нормативно-правових актів; право на професійну правничу допомогу; право не виконувати явно

злочинні розпорядження чи накази; право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [4].

В Україні на тимчасово окупованих територіях масово порушуються основоположні права та свободи людини, як: право на життя, свободу та особисту недоторканність; право на гідне поводження та недопустимість застосування до людини тортур, жорстокості та нелюдського поводження; право на справедливе судочинство та захист від свавільного арешту чи вигнання; право на свободу пересування; право на громадянство; право на володіння майном; право на свободу переконань та їх вираження; право на соціальний захист. В якийсь момент держава може заявити про неспроможність захистити основні права людини на непідконтрольних територіях. Проте такий підхід не вирішує проблеми збереження суверенітету, територіальної цілісності та захисту прав людини. Тому сьогодні для України гостро постала проблема пошуку нових моделей правозахисної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Clarifying communication Regarding derogation measures. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf>
3. NATO AND PEACEKEEPING Robert J. Jackson Visiting Fellow Centre for International Studies and Clare Hall, University of Cambridge. URL: <https://www.nato.int/cps/ru/natohq/index.htm>
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4381>.